

**Луцький Р.П., д.ю.н., проф.,
директор Науково-дослідного інституту
імені Академіка Івана Луцького
Човган Ю.В., студент групи МІОС-25-1
ЗВО «Університет Короля Данила»**

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 року №64/2022 в Україні було введено воєнний стан у зв'язку з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації. Відтоді його дія неодноразово продовжувалася, і на сьогодні воєнний стан триває.

Відповідно до частини 1 статті 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» встановлює чітку заборону на проведення будь-яких загальнонаціональних виборів. Зокрема, згідно з статтею 19 цього Закону під час дії воєнного стану не проводяться вибори Президента України, вибори народних депутатів України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

Ця норма є однією з ключових гарантій стабільності державної влади в умовах надзвичайної ситуації, адже вибори – це процес, який потребує безпечного середовища, доступу до виборчих дільниць та гарантії вільного волевиявлення. В умовах війни такі гарантії об'єктивно неможливі.

Юридична логіка цієї заборони полягає в тому, що вибори є актом демократичного оновлення влади, але вони не можуть проводитися тоді, коли існує пряма загроза існуванню самої держави. Якщо ж вибори відбулися б у ситуації воєнного стану, вони були б не лише нелегітимними, а й такими, що не відображають справжньої волі народу, адже частина громадян позбавлена можливості голосувати через окупацію територій або вимушену міграцію. «Ведення війни природного суперечить логіці мирного життя, що має враховуватися. Не випадково, Конституція України забороняє вибори на період воєнного стану». [1, с. 77].

У публічній дискусії щодо можливості проведення виборів під час війни цікавим є висловлювання колишнього президента Європарламенту Пета Кокса. В інтерв'ю голові Громадянської мережі ОПОРА Ользі Айвазовській він зазначив: «Керівництво кожної країни має право вирішувати відповідно до свого законодавства, чи проводити вибори в умовах воєнного стану. Вибори в умовах воєнного стану Конституція України проводити забороняє, однак, у разі необхідності, її можна змінити, при цьому допустивши тимчасове скасування воєнного стану». [2]

Водночас варто підкреслити, що Конституція України (ст. 157) прямо забороняє внесення змін до Основного Закону в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тому наведене твердження, попри його політичну логіку, виглядає юридично дискусійним і не відповідає конституційним реаліям України.

Окрім законодавчих обмежень існують численні фактичні перешкоди, які роблять проведення виборів неможливим.

Проведення президентських виборів в Україні сьогодні є неможливим не лише з юридичних причин, а й через численні фактичні перешкоди. В умовах воєнного стану безпека громадян та членів виборчих комісій перебуває під постійною загрозою через активні бойові дії, ракетні та дроніві удари по цивільній інфраструктурі. Забезпечити безпечний доступ до виборчих дільниць для мільйонів українців, частина з яких є внутрішньо переміщеними особами або знаходиться за кордоном, неможливо. Крім того, організаційні питання, такі як формування актуальних виборчих списків, розподіл бюлетенів та контроль за підрахунком голосів, у цих умовах не можуть відповідати демократичним стандартам. Проведення виборів під час війни також створює серйозні політичні та соціальні ризики: процес може призвести до дестабілізації, внутрішніх

конфліктів і маніпуляцій з боку агресора, а громадська довіра до виборів буде низькою. Міжнародні спостерігачі не зможуть забезпечити повноцінний контроль, що підриває легітимність результатів, а психологічний стан населення у стресових умовах та обмежений доступ переселенців до голосування додатково ускладнюють проведення виборів. Фактор страху перед обстрілами психологічно впливатиме на явку громадян на виборчі дільниці [3].

Це підкреслює, що навіть формально організовані вибори під час війни не можуть забезпечити справжнє волевиявлення громадян, оскільки частина населення просто фізично або психологічно не зможе взяти участь у голосуванні, що ставить під сумнів легітимність результатів.

Одним із суттєвих чинників неможливості проведення президентських виборів в Україні сьогодні є проблема фінансування виборчого процесу. В умовах війни державний бюджет значною мірою спрямований на оборону, підтримку армії, гуманітарну допомогу. Виділення значних коштів на організацію виборів у таких умовах є не лише економічно складним, а й соціально непопулярним рішенням, оскільки пріоритети держави зосереджені на забезпеченні виживання та безпеки громадян.

Важливим є й фактор прозорості фінансування. Під час війни контроль за законним використанням коштів для виборів ускладнюється, що підвищує ризики корупції та маніпуляцій. Всі ці фактори роблять фінансову сторону виборів під час воєнного стану критичною перешкодою для їхнього проведення.

Організаційні та логістичні складнощі є ще одним вагомим чинником. Частина громадян знаходиться на окупованих територіях або перебуває за кордоном, що ускладнює формування актуальних виборчих списків та забезпечення рівного доступу до голосування. Розподіл бюлетенів, підрахунок голосів та контроль за дотриманням процедур у цих умовах не можуть відповідати демократичним стандартам.

Міжнародний досвід свідчить, що відкладення виборів під час війни або надзвичайних ситуацій є поширеною практикою навіть у демократичних країнах. Так, у Великій Британії під час Другої світової війни загальні вибори, які мали відбутися у 1940 році, були відкладені, а коаліційний уряд зберігав свою легітимність до 1945 року, коли війна закінчилася та ситуація стабілізувалася. Подібна ситуація мала місце у Франції, де вибори були перенесені через німецьку окупацію та розпад демократичного уряду; голосування відновилося лише у 1945 році після визволення країни. Ці приклади демонструють, що безпека громадян, стабільність політичної системи та умови для проведення вільного волевиявлення є критично важливими для легітимності виборів. [4].

Отже, проведення президентських виборів в Україні в умовах війни є неможливим з комплексної сукупності причин, які включають юридичні, безпекові, організаційні, фінансові, політичні та соціальні фактори. Законодавство України прямо забороняє проведення виборів під час дії воєнного стану, що закріплено в ст. 19 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Це забезпечує стабільність влади та безпеку державних інституцій у надзвичайній ситуації. Конституційні норми також забороняють змінювати Основний Закон у період воєнного або надзвичайного стану, що робить будь-які спроби організації виборів у таких умовах юридично сумнівними.

З іншого боку, існує ряд фактичних обмежень, які унеможливають проведення демократичного процесу. Безпека громадян і членів виборчих комісій перебуває під постійною загрозою через активні бойові дії, ракетні та дронів удари. Психологічний стан населення, страх перед обстрілами суттєво знижують можливість участі громадян у голосуванні, що підтверджується даними Центру протидії дезінформації [3].

Логістичні та організаційні труднощі, пов'язані з внутрішньо переміщеними особами та громадянами, які перебувають за кордоном, роблять неможливим формування актуальних виборчих списків, розподіл бюлетенів та контроль за підрахунком голосів відповідно до міжнародних стандартів.

Політичні та соціальні фактори також ускладнюють проведення виборів. Вибори під час війни можуть стати інструментом дестабілізації, інформаційних маніпуляцій і конфліктів всередині країни. Міжнародні спостерігачі не зможуть забезпечити повний контроль за процесом, що підриває довіру до результатів і їхню легітимність.

Міжнародний досвід підтверджує ці висновки: країни, які переживали війну або надзвичайні ситуації, зазвичай відкладали вибори до стабілізації безпеки та відновлення нормального функціонування держави. Прикладами є Велика Британія та Франція під час Другої світової війни. Це свідчить, що відкладення виборів у надзвичайних умовах є загальновизнаною практикою для збереження легітимності та безпеки процесу.

Лише після стабілізації безпекової ситуації, нормалізації життя громадян та відновлення територіальної цілісності держави можна буде гарантувати проведення демократичного волевиявлення, що відповідатиме Конституції України та міжнародним стандартам демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: монографія. За ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитонovої, К. Г. Некіт; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 336 с.
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Можливість проведення загальнонаціональних виборів в умовах воєнного стану URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/mozhlyvist-provedennya-zahalnonatsionalnykh-vyboriv-v-umovakh-voyennoho>.
3. Центр протидії дезінформації. Чому у воєнний період недоцільно проводити вибори. URL: <https://cpd.gov.ua/main/chomu-u-voyennyj-period-nedoczilno-provodyty-vybory/>.
4. International IDEA. Conducting elections during war: Explainer URL: <https://www.idea.int/news/explainer-conducting-elections-during-war?>.

Матвєєва Л. Г., д.ю.н., проф.,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
м. Одеса

ПОЛІЦЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ДО ПОБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасні підходи до забезпечення правопорядку і безпеки громадян усе більше орієнтовані на альтернативні методи вирішення конфліктів, серед яких ключове місце посідає медіація. Інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні та світі підтверджує, що впровадження альтернативного врегулювання спорів поруч із системою правосуддя є надзвичайно ефективною передумовою розв'язання правових конфліктів – навіть в умовах воєнного стану.

Прийняття Закону України «Про медіацію» у 2021 р. заклало правові основи для використання медіації як позасудової процедури вирішення спорів в різних сферах, у тому числі кримінальних провадженнях [2]. Одночасно, трансформація підходів до діяльності поліції в Україні – зокрема перехід до моделі «служби, орієнтованої на громаду» – вимагає оволодіння поліцейськими новими навичками комунікації та деескалації. Використання медіації у роботі поліцейських постає як перспективний інструмент превенції правопорушень, мирного врегулювання спорів і зміцнення довіри між поліцією та суспільством.

Поняття медіації закріплено в українському законодавстві та відповідає загальновизнаним міжнародним підходам. Як альтернативний метод вирішення спорів, медіація має на меті досягнення взаємоприйнятного рішення через діалог сторін за посередництва нейтральної третій особи – медіатора. На відміну від судового розгляду, медіація ґрунтується на принципах добровільності, рівності та самовизначення сторін,